

Lucia Gaja Scuteri

Neapelj, Italija

UDK 811.163.6'271:654.197"1965/20"

Jezikovni kotički na RTV Ljubljana in RTV Slovenija – kratek pregled od šestdesetih let do tretjega tisočletja

Televizija ima za jezik pomembno vlogo, saj tako kot nekoč tudi danes skrbi zanj v posrednem (jezikovna kultiviranost) in neposrednem smislu (popularizacija jezikovne kulture). V prispevku na kratko predstavljam televizijske jezikovne oddaje od leta 1965 do danes, vključno z omembo obravnavanih tem. V uvodu sem orisala širši zgodovinski kontekst, ki je narekoval potrebo po popularizaciji jezikovne kulture v obliki televizijskih jezikovnih kotičkov.

slovenščina, jezikovna kultura, jezikovni kotiček, RTV Slovenija

Today television plays an important role with regard to language, since it still cultivates it indirectly (standards of language use) and directly (the popularisation of language issues). The paper briefly presents TV language programmes from 1965 to the present, including the themes that were dealt with. By way of introduction, the author presents the broader historical context that dictated the need for the popularisation of language issues in the form of television »language corners«.

Slovene, language habits, language corner, RTV Slovenia

1 Uvod

Radjske in televizijske oddaje ne delujejo samo kot pomemben dejavnik v standardizaciji določenega jezika, ampak tudi kot nosilec jezikovnih inovacij (De Mauro 1972: 430–459), saj se ne glede na dejansko jezikovnokulturno kakovost gledalcem ponujajo kot jezikovni vzor. Tako nekoč kot danes gledalci ob ritualni praksi gledanja televizije prevzamejo marsikateri izraz in besedno zvezo. »[N]aslednji dan mnogi [...] posnemajo jezik, kakršnega so slišali od govorcev na televiziji.« (Golob 1979: 8 v: Hafner 2013)

Na Slovenskem in drugod je televizija razmeroma zavestno prevzela vlogo jezikovnokulturnega dejavnika. Z jezikovnopolitičnega vidika lahko namreč deluje kot pomembno sredstvo za popularizacijo jezikovne kulture. To lahko izvede posredno z govornim usposabljanjem nastopajočih govorcev in sprotim delovanjem notranjih lektorsko-fonetičnih služb (notranja popularizacija jezikovne kulture) in neposredno z oblikovanjem oddaj, posvečenih jezikovni tematiki (zunanja popularizacija jezikovne kulture).

Najprej bom predstavila specifične slovenske okoliščine, nato pa zunanjo obliko popularizacije jezikovne kulture s kratkim pregledom jezikovnih kotičkov od leta 1965 do danes.

1.1 Kaj je jezikovni kotiček?¹

Jezikovni kotički so »staln[a] rubrik[a] v periodičnih glasilih (tudi radio-televizijski), ki obravnava neustrezne pojave v samem ustroju jezika (njegovih strani in ravni) bodisi njihovo konkretno rabo

¹ Za dragoceno razpoložljivost in strokovno pomoč pri proučitvi kronologije jezikovnih kotičkov na slovenski televiziji se zahvaljujem osebu TV dokumentacije RTV Slovenije, predvsem arhivistki Jožici Hafner.

v danem besedilu, dotika pa se lahko tudi duševnostnih ali družbenostnih zadev, povezanih z jezikom.« (Toporišič 1992: 76) Nanje spominjajo tudi jezikovni pogovori, ki so navadno daljši, a prav tako ciklični.

1.2 Okoliščine nastanka televizijskih jezikovnih koticikov

Pomembna mejnika za nastanek in razvoj jezikovnih koticikov na slovenski televiziji sta *Pismo o slovenskem jeziku* SZDL iz leta 1965 in *Pismo slovenski televiziji* raznih kulturno-raziskovalnih društev iz leta 1967.² Položaj slovenščine v javnosti se je še dodatno poslabšal leta 1958 z ustanovitvijo skupne zvezne televizije (JRT), saj je bil prvo desetletje program pretežno v srbohrvaščini. Vpliv srbohrvaščine je tako iz javnega življenja vdrl tudi v zasebno sfero, kar je sicer »nehote in formalno nevsiljeno [delovalo] raznarodovalno in jezikovno razdiralno« (Menart 2001: 45), saj jezik v medijskih naracijah ne oblikuje samo javnega mnenja in utrjuje jezikovno zmožnost, ampak deluje tudi kot sodejavnik v konstrukciji posameznikove nacionalne identitete in dane narodne skupnosti. (Pušnik 2008) Slovenski delež v skupnem programu se je le postopoma širil z začetnih 30 %, odločnejša »slovenizacija« televizije pa se je začela leta 1968 z uvedbo TV-dnevnikarstva v slovenščini. (Prpič 2008: 98)

K razvoju televizijskih jezikovnih koticikov je pripomogla dejanska jezikovna praksa in zavest o vplivu besed, posredovanih s pomočjo novejšega medija, ter tradicija jezikovnega koticikarstva,³ povezana s širšimi zgodovinskimi okoliščinami. To so izjemno zanimanje Slovencev za jezikovno vprašanje, ki izhaja iz zgodovinske narodotvorne in združevalne vloge jezika ter političnosti jezikovnega vprašanja. Svoje prispeva tudi (sicer neupravičen) občutek neznanja jezika, ki je odvisen od dolgotrajnega popolnega uveljavljanja slovenščine v 20. stoletju s pridobitvijo državne prestižnosti šele z osamosvojitvijo.

2 Jezikovni koticiki na slovenski RTV (1965–2015)

Analiza dostopnih arhivskih virov na TV dokumentaciji RTV Slovenija je med številnimi novinarskimi prispevki pokazala, da za obdobje 1965–2015 obstaja 24 oddaj z jezikovno tematiko (Hafner 2014), pri čemer je treba razlikovati med poljudno informativnimi in priložnostnimi oddajami ter bolj ciklično zasnovanimi rubrikami – jezikovnimi koticiki in pogovori. V obravnavanem obdobju je med 24 kulturnimi, izobraževalnimi in pogovornimi oddajami le 10 oddaj ciklične narave. V nadaljevanju bodo predstavljeni televizijski jezikovni koticiki s podatki o avtorjih, obdobjih predvanja, številu in trajanju oddaj ter obravnavanih temah.

TV Ljubljana (1958–1991)

– *Pogovori o slovenščini*: IZ:⁴ jezikoslovci, 1965–1966, M: 8, št.: 15, min.: 25'. Teme: obravnavanih tem ni bilo mogoče rekonstruirati.

- 2 Avtorji so poudarjali potrebo po enakopravnejši rabi jezika v javnosti, krepitevi jezikovne kulture in večanju deleža TV-programov v slovenščini.
- 3 Prvi pisni jezikovni koticiki so z začetka 20. stoletja, npr. rubrika *O napakah in pravilih slovenskega pisanja v Ljubljanskem zvonu* (1909). (Kalin Golob 1996)
- 4 Podatke o jezikovnih koticikih dopolnjujejo naslednje oznake: IZ = Izobraževalna redakcija; AP = Aktualno politična redakcija; KUP = Uredništvo kulturnih in umetniških programov; M = trajanje predvajanj v mesecih; št. = število oddaj; min. = povprečna minutaža. Navedeni so samo podatki, ki so bili dostopni.

– *O našem govorjenju*: IZ: M. Mahnič, 1966–1967, M: 11, št.: 15, min.: 24'. Teme: nekatere govorne zvrsti jezika z zanj tipičnimi značilnostmi, slovenska narečja in preprostejša pravila retorike.

– *Slovenščina*: IZ: jezikoslovci – med njimi A. Bajec in T. Korošec, 1967–1968, M: 15, št.: 10, min.: 20'. Teme: jezikovne zvrsti, pravopisje, besedoslovje, besedotvorje in oblikoslovje.

– *Pet minut za boljši jezik*: IZ: T. Korošec, 1969, M: 12, št.: 35, min.: 4'30". Teme: besedoslovje – konkretni primeri iz žive jezikovne prakse.

– V sedemdesetih letih ni bilo nobene nove ciklične jezikovno-kulturne oddaje, vendar so omembe vredne dokumentarne oddaje o položaju slovenščine: *Naš jezik – Slovenščina Brand, Superslovenščina in Reci bobu bob* (1974–1975), ki jih je režirala in vodila H. Koder za dokumentarno feljtonsko redakcijo.

– *Jezikovna zrna* v oddaji *Zrno do zrna*: AP: B. Golob in P. Kuhar, 1980–1982, M: 27, št.: 15, min.: 4'. Teme: jezikovne zvrsti, raba slovenščine v javnosti in jezikovna kultura; med ostalim so izpostavili tudi delovanje Jezikovnega razsodišča.

– *Besediloslovni utrinki*: IZ: T. Korošec, 1986, M: 2, št.: 10, min.: 4' Teme: jezikovna stilistika s pojasnjevanjem besediloslovnih aspektov, npr. povezovanje povedi v besedilu, opozarjanje na modno (neustrezno) rabo nekaterih členkov in frazemov.

– *Jezikovni utrinki*: IZ: P. Ovsec, 1987, M: 4, št.: 18, min.: 7'. Teme: jezikovne zvrsti, pravopisje, poglavja iz jezikovne kulture in javne prakse.

– *O slovenskem jeziku*: IZ: Šolska TV, 1987, M: 2; št.: 25 min.: 3'. Teme: pravopisje, pravorečje, oblikoslovje, jezikovnokulturni pripomočki, obravnava birokratskega jezika.

– *Zdaj pa po slovensko*:⁵ IZ: K. Lavš, 1988, 1990–1991, M: 4, št.: 15, min.: 20'. Teme: zgodovina slovenskega jezika, pravopisna in pravorečna pravila, poglavja iz slovnice in leposlovja.

TV Slovenija (1991–2015)

Med 1991 in 2010 ni bilo nobene ciklične jezikovne oddaje, vendar je jezikovno vprašanje bilo večkrat predmet obravnave ob raznih priložnostnih (1993–1996) in v izobraževalnih oddajah (2002–2015).⁶ Pred petimi leti pa je TV Slovenija producirala prvi jezikovni kotiček po osamosvojitvi.

– *Minute za jezik*: KUP: H. Dobrovoljc, M. Kocjan Barle, J. Lakovič, M. Mansoor, 2010–2012, M: 13, št.: 121, min.: 5'. Teme: pravopisje, pravorečje, oblikoslovje, besedoslovje in skladnja.

Po prenehanju priljubljenega kotička do zdaj ni bilo nobene stalne jezikovne rubrike, z izjemo občasnega jezikovnega kotička v jutranji oddaji *Dobro jutro*.⁷

⁵ Oddaja je bila zasnovana, da bi »približal[a] slovenščino neslovensko govorečim gledalcem«. (ARS 1022/8: 1987)

⁶ Na primer *Ali je slovenščina ogrožena v Žarišču* (1993), *Omizje o slovenščini danes* (1996), *Kratka zgodovina slovenskega jezika* (2006).

⁷ Triurna jutranja kontaktna oddaja *Dobro jutro* je med najbolj gledanimi na nacionalni televiziji. S svetovalnimi, izobraževalnimi, razvedrilnimi in informativnimi vsebinami je na sporedu vsak delovnik (6.57–10.15) in spretno prepleta studijski del z aktualnimi vklopi v živo z različnih koncev Slovenije.

Sklepne misli

V zadnjih petdesetih letih si je televizija, sicer pretrgoma, s predvajanjem različnih jezikovnih koticov prizadevala popularizirati jezikovno kulturo. Ob dolgi koticarski tradiciji na eni in upoštevanju razprav o statusu slovenščine v javnosti iz šestdesetih let na drugi strani je postopoma prevzela odgovornost za jezikovnokulturno izobraževanje, tj. posvetila del svojega rednega programiranja raznolikim oddajam o jeziku. Iz raziskave sta se za jezikovne rubrike izkazali kot najbolj aktivni obdobji šestdeseta in osemdeseta leta, v skladu s širšo izpostavljenostjo jezikovnega vprašanja v tedanji slovenski javnosti. Cikličnost oddaj pa se je od osamosvojitve do danes, z izjemo dveletne oddaje *Minute za jezik*, znatno zmanjšala.

Literatura

- DE MAURO, Tullio, 1972: *Storia linguistica dell'Italia unita*. Bari: Editori Laterza.
- KALIN GOLOB, Monika, 1996: *Jezikovna kultura in jezikovni koticiki*. Ljubljana: Jutro.
- MENART, Janez, 2001: *Slovenec v Srboslaviji. Kulturno-politični spisi*. Ljubljana: Knjižna zadruga.
- PRPIČ, Marko, 2008: Kako smo dobili Slovenski TV dnevnik: 40. let dnevnika TV Slovenije. *Javnost/The Public* 15 (*Prispevki k zgodovini slovenskih medijev*). 95–112.
- PUŠNIK, Maruša, 2008: Udomačenje televizije na Slovenskem: javne in zasebne rabe televizije v zgodovinski perspektivi. *Javnost/The Public* 15 (*Prispevki k zgodovini slovenskih medijev*). 113–132.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Viri

- ARS-1215/1022 – Arhiv Republike Slovenije. Fond RTV (1215). Tehnična enota 1022. VIII Zapisniki in gradivo programskega sveta za jezik mandat 1986/1988 – Zapisnik 4. redne seje (9. 12. 1987).
- AD-808.63/197a – Arhiv *Dela*. Fond slovenščina. Pismo o slovenskem jeziku. *Naši razgledi*, 22. 5. 1965; Odgovor RTV Ljubljana, 10. 2. 1967.
- HAFNER, Jožica, 2013: Zasebni arhiv. Berta Golob: Jezik dnevnih informativnih oddaj. *Delo*, 17. 1. 1979. 8.
- HAFNER, Jožica, 2014: Pogovor z Jožico Hafner. Zapiski pogovora pri avtorici.
- Dobro jutro: <http://dobrojutro.rtvsl.si/o-oddaji/>. Dostop 22. 5. 2015.